

102440

LIVVAKT: De gjenlevende av «Oslogjengerne» fikk æren av å være kongelige livvakter i 1945. Bildet er fra daværende kronprins Olavs triumfferd gjennom Oslo. Max Manus i forsetet med ladd maskinpistol.

(Foto: NTB)

CAROTØDEN

SABOTØREN

Max Manus er mannen som ble en myte allerede i ung alder, omtalt som en pimperlenn på hjemmebane, med ukjent identitet, et fantom som plutselig slo til. Sammen med dristige kamerater påførte sabotøren tyskerne større krigstap under 2. verdenskrig enn mange militæravdelinger. I en åpenhertig samtale snakker Manus om sitt liv, avliver myter og forteller om ting han hittil har tiet om. Blant annet om den gangen i 1941 da svenske myndigheter vurderte å utlevere ham til tyskerne.

THORLEIF ANDREASSEN

Hvor mange ganger han krysset svenskegrensen i krigsårene, har 77-åringen ikke peiling på. — Da det gikk godt for tyskerne, var svensk statspolitikk like farlig for oss som Gestapo. Under et opphold i Sverige i 1941, fikk jeg klar beskjed fra den engelske legasjonen i Stockholm om at svenskerne vurderte å utlevere meg til Gestapo etter press fra tyskerne. Jeg ble sendt som kurér til Finland og kom meg unna. Dette er facts! Greit å få sagt det. Første gang jeg tok meg over til Sverige, ble seks norske gutter sendt tilbake...

Max Manus trommer med fingrene på bordplaten. — Tidligere statsminister og utenriksminister Johan Ludwig Mowinckel var frem til våren 1942 ved den norske legasjonen i Stockholm. Like gjerrig som alltid, og med sin antiforsvarsholdning, gikk han inn for at norske flyktninger som ikke var eftersøkte, skulle sendes tilbake til Norge. Det var visst så forferdelig dyrt for den norske regjering å ha dem i Sverige! Visste du dette?

Våknet først

Han begynte tidlig å krige, unge Maximo Manus, først som frivillig i Finland da Sovjet angrep landet i 1939, så deltok han i kampene ved Kongsvinger, Elverum, Rena og Brumunddal. Da kampene var slutt, startet den skuffede feintro en ny...

standskamp — før andre våknet. Selv tror sabotøren at Ola ikke begynte å våkne før langt ut i 1942/43. Noe av det første Manus satte i gang med i 1940, var den illegale avisen *Vi vil oss et land*. Etter noen uker kom Gestapo på sporet av ham.

Det ble alvor.

Max Manus var en amatør i et livsfarlig spill, iallfall var han amatør i begynnelsen av krigen. Men gutta lærte av sine feil. Det måtte de. — Vi hadde ikke peiling på security. Der- som en av oss ble tatt, røk det mange andre også. Det var vissheten om dette som slet. Da jeg ble tatt, var jeg 100 prosent sikker på at jeg kom til å bli henrettet etter å ha gjennomgått tortur. Du kan være den tøffeste mann på jord, men det er tull å tro noe annet enn at du sprekker under tortur. Jeg hadde ikke klart å holde kjæft under tortur. Personlig hadde jeg en fin trøst når det røynt på. Jeg tenkte: Skitt au, livet har du fått gratis, og du skal du jo likevel en gang.

Sjokk

En dag satt Gestapo og ventet på ham i «avisen», leiligheten i Vidars gate 4. — Jeg hadde ryggsekk. I den lå en pistol, manuskriptet til en ny avis og navn på folk jeg samarbeidet med. Det var et sjokk å bli tatt, kanskje var den dårlige samvittigheten over å ha navnlisten i sekken verst. Det var jo vanvittig.

«Henda i været», ble det ropt. Ungguttene hadde all ære av å ha andsnær- værrelse nok til en avledningsmanøver. — Se der, sa jeg og pekte på et diplom jeg hadde fått i forbindelse med deitagselsen i Finlandskrigene. Det gjorde de, og dermed stupte jeg over noen karer som satt i sofaen, for gjennom blendingsgardiner og vindusglass i annen etasje og landet på hodet i gaten.

Max Manus smiler skøyeraktig. — Jeg kom til meg selv iført håndjern i bilen som bragte meg til sykehuset. La det være sagt at jeg hadde fornøyelsen av å spy på en av mine voktere.

Donau

På en eventyrlig måte klarte kamerater å smugle ham ut fra et strengt bevoktet Ullevål sykehus. Turen gikk til Sverige og England, hvor han fikk sabotørutdannelse i det senere Kompani Linge. Etter å ha blitt sluppet i fallskjerm over Enebakk, fortsatte det slag i slag, bokstavelig talt: Sprengningen av flyfabrikken i trikkhallen på Korsvoll, der 25 jagerfly og 150 flymotorer gikk i luften. Skips- sabotasje med limpets og hjemmelagede torpedoer. Mannen laget død og ødeleggelse når tyske skip selte ut fra Oslo havn.

Sprengningen av troppe- og slave- skipet «Donau» var nok det mest ner-

DONAU: Noe av det mest nervepirrende Max Manus var med på under krigen, var sprengningen av troppe- og slaveskipet «Donau» da det lå ved Oslo havn. En av livbøyerne fra «Donau» har han beholdt som et minne. (Foto: FRODE PEDERSEN)

vepirrende jeg var med på, sier Max Manus, og titter tankefullt på en av «Donaus» livbøyer som han har beholdt.

Sammen med en venn lå han under Antarkallens kalv mens 1500 tyske

soldater sto på bryggen for å komme om bord, med kurs for krigen i Normandie. I isvann og søle, omgitt av rotter, lyktes det Max Manus og Roy Nilsen å få festet 10 limpets til «Donau», slik at den eksploderte og måtte kjøres på land i Drøbak.

— Verden er liten, gitt. For noen år siden satt min sønn og jeg på en restaurant i Sveits. Hovmesteren kom bort til oss. Han kunne litt norsk og fortalte at det var en nordmann han hadde å takke for at han levde. Han fortalte at han var en av soldatene som skulle til Normandie og kjempe mot amerikanerne. Takket være nordmannen som ødela «Donau», ble det ikke mer krig for meg. — Mannen du snakker om, sitter der, sa min sønn.

De to slapp å betale for maten. Under krigen drev Max Manus med forskjellige former for propaganda- virksomhet. — Dette vil kanskje være tungt å sveile for noen, men vårt største problem i propagandaarbeidet var at de tyske soldatene var så disiplinerte og oppførte seg ordentlig. Ikke snakk til meg om tyske soldaters grusomhet, iallfall ikke i første del av krigen.

Påkjønning

Han bruker klar tale, Max Manus, rett på sak. Sprogformen er roff. — Krig er en jævlig påkjønning. Jeg har vært i skyttergravene i Finland og vet hva det vil si å være omgitt av kamerater i et skjebnefellesskap. Jeg vet også hvor jævlig det var å operere alene i Oslo, alltid med to pistoler på meg. Når jeg ser tilbake, innser jeg at alt var amatørmessig. Vi hadde ikke peiling på noe som helst. Men viljen var til stede. Du kan gjerne skrive med store bokstaver at uten humoristisk sans, hadde vi aldri overlevd. Galgenhumor er kanskje det riktige ordet.

— Redde? Ja, det var vi nok. En ting er å være redd, noe annet er det å kunne beherske redselen, være nøktern. Det er nok så alminnelig at de dårlige nervene først kommer i 50-årsalderen. Slik var det for meg. Verst er søvnproblemene. Ibland kan det lett bli en drink for mye. Legene sier at alkohol er den desidert dårligste nerve- medisin.

Patriot

Hva var det så som drev unge Manus gjennom krigsårene? — I Finland var det en blanding av eventyr og medfølelse med finnene. Her hjemme var det også eventyreren i meg, men selvfølgelig ble jeg drevet av helhjertet patriotisme.

Mye av bakgrunnen for krigshel- tensinnsats og det utrolige mot han viste i frihetskampen, kan kanskje finnes i hans barndom. Overfor Aften- postens medarbeider forteller han at det var vondt å være skilsmissebarn. — Jeg ble sendt til en onkel på Cuba. Han var en tidligere West Point- oberst som gjorde det bra i skipshand- el. «I shall make a man of you», for- talte han. 13 år gammel ble jeg sendt til sjøs og spydde meg forbi Kap Horn. Jeg var sjøsyk hele tiden. min-

nes Manus, som «over there» også liv- nært seg som plantasjebestyrer, for- skalingssnekker, fabrikkarbeider m.m. Gutten lærte tidlig å stole på seg selv og stå på egne ben.

Ny bok

Manus har skrevet flere bøker, mest kjent er «Det vil helst gå godt» og «Det blir alvor». Med et spennende innhold som nok sitter spikret i mang en etterkrigsungdoms sinn. Flere har antydning at Manus bør skrive en ny bok om sitt merkelige og eventyrlige liv. En bok til de unge og en bok som kanskje kan komme ut i forbindelse med 50-årsjubileet for freden.

— Jo, det er en god idé. Jeg har jo levd et merkelig liv. Jeg kunne skrive til de unge om hva vi sloss for, hvorfor det er viktig å ta vare på For- svaret. Det er stoff nok.

— En skandale, utbryter Max Ma- nus. Han tenker på hvor dårlig mili- tært forberedt Norge var 9. april 1940. — Jeg tenker på alle guttene som ville slåss, men som ble sendt hjem. Selv var jeg blant dem som måtte bruke makt for å få utlevert våpen i 1940. Jeg ble spurt hvordan jeg skulle mar- kere 50-årsdagen for angrepet på Nor- ge. Flagge på halv stang, svarte jeg. Det var en skandale, hele greia, og det var politikernes skyld, nærmest fny- ser Manus, som den gang ble vaksi- nert mot politikk. — Anders Lange sa at han ville ha meg som statsminis- ter, og Fremskrittspartiet har vært etter meg for å få meg på listene. Men politikk, nei takk, ikke for meg. Det kan du banne på.

— Vi må ha Forsvaret i orden. Ven- den er ikke slik vi ønsker den skal væ- re. Jeg frykter at Norge kan komme til å oppleve krig igjen.

Sta kronprins

Det var ingen tilfeldighet at Manus og de gjenlevende av «Oslogjengen» fikk æren av å være kongelige livvåk- ter i frigjøringsdagene. — At det gikk bra! Max Manus minnes turen i åpen bil sammen med daværende kron- prins Olav. — Folk kastet blomster opp i bilen. Jeg satt i helspenn med avskåret maskinpistol. Olav var sta og insisterte på å sitte på bilkalesjen. Han var ikke glad da vi fikk motor- stopp i Slottsbakken. — Få den i gang, gutter, beordret kronprinsen, mens han smilte og vinket til folk. Jeg tror vi begge var like glade da turen var over.

Det var mange episoder i denne ti- den da Manus hadde ansvaret for sik- kerheten på Slottet. — Jeg fryktet bl.a. at snikskyttene skulle skyte de konge- lige når de viste seg på slottsbalkon- gen. En gang oppdagde jeg en mann i et av trærne. Kom deg ned, ropte jeg. «Ikke faen», svarte han. Da sa jeg at jeg teller til tre, så skyter jeg. Om jeg hadde skutt? Ja, det er sikkert som amen.